

УДК 82(100):37.017:177.61

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-6-14

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ – ЛЮБОВІ

О. Андрєєва

ORCID 0000-0003-3622-886X

У статті обґрунтована ідея, що художня література наділена великою силою виховного потенціалу. Література є одним із найголовніших чинників впливу на формування та виховання загальнолюдських цінностей та якостей людини у будь-якому віці. Особливий інтерес представляє проблема виховання за допомогою сучасної зарубіжної літератури такої загальнолюдської цінності, як любов. У статті розглянуто цю цінність як зацікавленість та прагнення до культивування у своїй свідомості таких чеснот, як добро, духовність, творення, прийняття себе та іншої людини. Література – це віддзеркалення дійсності, особливостей суспільства країни, мислення та звичок народів. Письменник, митець споглядає та відтворює дійсність середовища через призму свого сприйняття у творі. Літературний твір – це засіб комунікації автора, представника суспільства, народу окремої країни з читачем. Значна роль в процесі формування студентської молоді належить засобам художньої літератури. Високий виховний потенціал художньої літератури та сучасної зарубіжної літератури обумовлений специфікою її змісту, засвоєння якого розвивається особистістю та збагачує її внутрішній світ знаннями духовних цінностей, переживаннями їх смислової значущості. Таким чином, ми, занурюючись у світ, що його зображує митець, сприймаємо, відчуваємо емоції, думки, настрої, тенденції та проблеми розвитку або деградації людини, представника суспільства, нації, носія менталітету. Мета статті – дослідити виховний потенціал сучасної зарубіжної літератури щодо виховання любові.

Ключові слова: любов, загальнолюдська цінність, виховання, емпатія, моделювання, проєктування, література.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Варто зауважити, що існують різні погляди та прояви любові. Але у даній статті буде розглянуто любов як загальнолюдську цінність та досліджено, як вивчення праць сучасної зарубіжної літератури впливають на виховання цієї цінності.

Любов як цінність, що ми маємо виховувати та розвивати у людині, це прагнення до творення, творчості, свого благополуччя і навколишніх людей. Це усвідомлення і прагнення задовольнити зростаючі духовні потреби. Бажання зближення з Богом як з джерелом всепоглинаючої любові, духовності та краси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми. Ми поставили собі питання, чи можна виховати, сформувати загальнолюдську цінність – любов, або сприяти цьому за допомогою сучасної зарубіжної літератури? Досліджуючи цю проблему, визначено, що проблемами виховання загальнолюдських цінностей займалися: М. Фуко, Ж. Іпполіт, Ж. Липовецьки, Д. Салленав (Франція); близькі до них за своїми поглядами Ж. Ліотар, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз (Франція), Р. Рорті (США); представники трансцендентальної прагматики Ю. Габермас, К. Апель, В. Кульман, Д. Бюглер (ФРН). За останні сто років серед західних вчених найбільш значущі досягнення в дослідженні зробили такі вчені: Х. Мюнстерберг, Е. Шпрангер, А. Мессер, К. Клухон, Г. Олпорт, М. Рокіч, Р. Инглекхард, Г. Фохштид, Ш. Шварц, В. Гувей та Г. Майо. Аксиологічних проблем більшою чи меншою мірою торкається і Х. Гадамер (ФРН) та інші, також Г. Властос (Великобританія), У. Веркмейстер, Б. Гаврилишин, О. Гьоффе, І. Погані (США), Г. Йонас, П. Козловські (ФРН), Е. Фромм.

Над формуванням цінності «любов» працювали такі дослідники: Т. Гаврилова, Ю. Гиппенрейтер, Р. Карамуратова, М. Муканов, Н. Обозов, А. Орлов, Н. Сарджвеладзе та інші.

Тема виховного потенціалу художньої літератури розкривалася в роботах таких авторів: М. Бердяєв, В. Біблер, Ю. Борєв, О. Семашко, В. Ільченко, В. Шелюто, В. Зінченко, Г. Шевченко, С. Рашидова та інші.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У процесі дослідження було виявлено, що на сьогодні виховна роль художньої літератури досліджується давно та існує достатня кількість наукової літератури, де обґрунтовується виховний потенціал художньої літератури. Але проблема виховання саме любові як загальнолюдської цінності та особливо проблема виховання любові як загальнолюдської цінності засобами сучасної зарубіжної літератури досліджена недостатньо, отже, не повністю висвітлена у наукових працях.

Мета статті – дослідити та з'ясувати, який вплив сучасна зарубіжна література чинить у формуванні загальнолюдської цінності – любові.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У статті ми розглянемо любов як

цінність і визначимо, як сучасна зарубіжна література та література в цілому допомагає формувати цю цінність. Отже, що таке любов як цінність? Найінтенсивнішою потребою, яка стоїть за усіма явищами, що складають сферу інтимних людських відносин, за всіма почуттями і пристрастями, які в широкому сенсі Е. Фромм (1900) позначає як любов, є потреба об'єднатися з іншою живою істотою, вступити з нею у відносини. «Є тільки одна пристрасть, – каже він, – яка задовольняє потребу людини в єднанні зі світом і одночасно у досягненні почуття цілісності і індивідуальності – любов».

У зв'язку з цим можна згадати і роботу доктора філософських наук Т. Кафарова, котрий вважає, що любов – це форма продуктивної діяльності, що передбачає прояв інтересу і турботи до іншого об'єкта чи суб'єкта, пізнання, душевний відгук, виявлення почуттів (2017).

М. Пек (1996) у своїй науковій праці «Неходжені стежки» аналогічно Е. Фромму визначає любов як дію, «цілеспрямовану», що здійснюється заради забезпечення і «підживлення» власного або чужого духовного зростання (с. 156). Для нього це еволюційний процес, в основі якого лежить продовження і розвиток особистості люблячого. Якщо людині вдається це зробити, то його особистість набуває як би нові розміри, і любов виступає як процес саморозвитку. «Люблячи, я люблю і себе теж. Ми не можемо любити іншого, якщо не любимо самих себе» (Там само, с. 280). Певно М. Пек спирався на біблейську істину: Люби ближнього свого, як себе самого (Біблія 22:39).

Ми створені таким чином, що пізнаємо світ через іншу людину, любимо іншу людину через любов до себе. Тому, коли ми пізнаємо інших людей, навіть якщо ці люди уявні та представлені у тексті, переживаємо їх емоції, дізнаємося про їх духовні потреби, спостерігаємо їх дії. Ми схильні засуджувати або схвалювати їх вибір, тим самим дізнаючись про свій намір або рішення вчинити певним чином в схожих ситуаціях, як якщо б вони трапилися з нами. Людина пізнає себе, вчиться усвідомлювати, що сприяє її радості, вчиться усвідомлювати свої особисті духовні потреби і шляхи їх здійснення. Від цього вона отримує задоволення, вона піклується про себе, сприяє своєму процвітанню, насиченню та стає благодійною по відношенню до себе. І це також є прояв любові.

Також любов проявляється через емпатію. Розглянемо сутність емпатії та з'ясуємо, як література допомагає її формувати. Емпатія (*англ.* empathy від *грец.* patho) – співпереживання) – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. Творчі процеси, викликані оповіданням, роблять людей більш емпатійними та читач стає більш емпатійним при читанні художньої літератури (Pinker, 2011). Людина вчиться переносити досвід та почуття героїв на себе. Людина ідентифікує

себе з персонажами, про яких читає. Читач неначе відчуває те, що переживають герої творів. Тобто, уявляючи персонажі, які емоції вони відчувають, які події переживають та як реагують на них, людина здатна відчувати те саме. Людина, яка сприймає біль іншого, як свою, не чинить її, піклується про почуття інших.

У своїй статті професор І. Госн (2001) стверджує, що людина, якій не вистачає особистого досвіду співпереживання, може через співпереживання героям літературного твору розвинути певну готовність до співпереживання реальним людям. Ретельно підібрана література також може ознайомити дитину з мовою співпереживання та піклування, а отже полегшити розпізнавання та вираження почуттів (с. 2). Розглянемо один феномен, що робить літературний твір унікальним чинником впливу на формування ціннісної системи особистості, – це те, як вона дозволяє нам бути «перенесеними» в уявний світ, пропонуючи форму когнітивного моделювання соціального світу з поглинаючими емоційними наслідками для читача. О. Нікіфорова посилається на слова М. Горького: «Часто я передаю йому різні історії, вичитані з книжок; всі вони заплутались, скипілись у мені в одну довжелезну пригоду неспокойного, красивого життя, насиченого вогняними пристрастями, повної божевільних подвигів, пурпурного благородства, казкових удач, дуелей і смертей, благородних слів і підлих діянь. Не заважаючи мені бачити дійсність такою, яка вона була, не охолоджуючи мого бажання розуміти живих людей, цей книжковий хаос прикривав мене прозорою, але непроникною хмарою від безлічі заразного бруду, від отрути життя» (Никифорова, с. 134–136). Під час сприймання тексту читачі створюють свою модель смислу тексту (Tamir, Bricker, Dodell-Feder, Mitchell et al, 2015). У своїй уяві люди формують цілісний образ тих, з ким вони взаємодіють. Ця здатність вивчається як розуміння чужої свідомості в психології. Метою такого моделювання або проектування характеру, образу іншого є розуміння і до певної міри передбачення поведінки. Моделювання спирається на абстракцію. Літературні твори, на думку Р. Стівенсона, базуються на абстракції: «Життя жакливе, нескінченне, нелогічне, різке і гостре; мистецтво в порівнянні з ним акуратне, самодостатнє, раціональне. Життя нав'язується грубою енергією, неначе грім; мистецтво ловить звук, серед далеких голосів досвіду, як повітря, штучно створене музикантом» (Там само, с. 2–3). Таким чином ми пізнаємо світ інших людей та через те пізнаємо себе, вчимося прощенню, вдячності, честі та потім прагнемо проявити те, чому навчилися, адже таким чином формуємо свою особистість, у згоді з якою будемо чинити. Цю здатність дослідники називають емпатією. Е. Тітченер переклав з німецької мови слово «*einfluss*» – співпереживати в ... – і узагальнив ідеї симпатії і співчування (Гаврилова, 1975, с. 147–157).

К. Роджерс визначив емпатію як здатність розуміти і проникати у світ іншої людини, а також передавати їй це розуміння (Іган, 2000). На основі цього ми можемо стверджувати, що емпатія – це прояв любові у певній мірі. Ідея моделювання виявляється тісно пов'язаною з нашим суб'єктивним досвідом читання. Чому ми відчуваємо себе зануреними у представлені події роману? Одна з причин, ймовірно, тому, що історії є абстракціями і тому покладаються на участь читача. Для того, щоб зрозуміти, що герої думають і відчувають, читачеві треба спроектувати себе у просторі твору. Дослідження стверджують, що мозок забезпечує симуляцію (відтворення) досвіду персонажів під час абстрактного пізнання. Основною функцією когнітивної системи є створення імітаційного моделювання. Моделювання досвіду під час читання може відбуватися в межах уяви людини (Tamir, Bricker, Dodell-Feder, Mitchell et al, 2015, 2015, с. 5). Тобто, якщо ми читаємо, ми набуваємо досвіду, співпереживаємо персонажам, та відчуваємо. Таким чином, читач-студент вчиться емпатії. Ця якість містить (в собі) співчуття та турботу про потребу інших. Знайомство індивідуума з літературою посилює образне мислення.

У нашому дослідженні про вплив сучасної зарубіжної літератури на формування цінності любов серед обраних творів були «Маленький принц», «Старий і Море», «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» та інші. Наприклад, повість-казка «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері вчить студентів любити, цінувати і оберігати предмет своєї любові, студенти вчать безкорисливості і тому, що любов не завжди потрібно заслужити. Маленький принц любив свою троянду і для нього вона була унікальна і неповторна, і коли на Землі він зустрів цілий сад таких троянд, його троянда продовжувала для нього залишатися єдиною, коханою і унікальною. Під час обговорення образу головного героя він знаходив відгук у серцях студентів, вони погоджувалися, висловлювали свої ідеї з приводу сюжету повісті. Також студенти глибоко перейнялися сюжетами театральних постанов, де вони відтворювали бесіди маленького принца та інших персонажів, відтворюючи їх переживання, ніжність та любов.

Наведемо інший приклад. Повість «Старий і море» Хемінгуей. Головний герой Сантьяго проявляє глибоку повагу до живої істоти, вірність самому собі та своєму молодому помічнику, якого він навчав. Сантьяго довіряє собі, він знає і добре відчуває тіло, свої фізичні здібності. Він прислухається до свого внутрішнього голосу, відчуває зв'язок з природою. В образі Сантьяго студенти проєктують на себе образ Сантьяго, уявляючи себе на його місці, ідентифікуючи себе з ним, таким чином читач вчиться розвивати повагу до природи, любов до неї, вчать прислухатися до себе, досліджувати свої здібності та відчувати свої сили, свій потенціал, тим

самим пізнають себе краще та розвивають любов до себе, а отже готують підґрунтя для того, щоб любити інших.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Роблячи висновки, узагальнюючи та аналізуючи, визначаючи своє ставлення до персонажів і подій твору, студент визначає свою власну усвідомлену реакцію на чорне і біле, самостійно виробляє позицію критеріїв до художніх і людських цінностей та емпатію, що є проявом та сприяє подальшому вихованню любові. Таким чином, ми приходимо до того, що для розвитку особистості студента необхідна художня література, у нашому випадку ми розглядали сучасну зарубіжну літературу, як чинник впливу.

Любов передбачає співчуття та турботу про потребу інших. Знайомство особистості з персонажами літературних творів сприяє тому, що людина неначе проектує емоції героїв творів та здатна відчувати ті самі емоції, таким чином людина вчиться пізнавати свій внутрішній світ. Творчі процеси, викликані оповіданням, роблять людей більш емпатійними. Людина, яка сприймає біль іншого, як свою, не чинить її, піклується про почуття інших. Особливо любов має бути культивована серед студентської молоді, адже час, що вони проводять у ЗВО, сприяє їх соціалізації, вчать та переймають досвід один одного. Більш того, студентська молодь формує особистість та ціннісні орієнтації.

Отже, сучасна зарубіжна література допомагає набути досвіду співпереживання, а тому сприяє ідентифікації себе з іншою людиною, що зближує та допомагає формувати добрі відносини з оточуючими, що у свою чергу формує любов, як цінність, вчить цінувати та оберігати себе, оточуючих та стосунки. Аксиологічний підхід у літературознавстві є міждисциплінарним напрямом досліджень, що виник на перетині філософії цінностей і науки про літературу (Попова, 2004, с. 92, 308). Перспективність цього розвитку визначається не тільки тим, що «найбільш напружене і продуктивне життя культури проходить на кордонах окремих областей її» (Бахтін, 2002, с. 452), а й тим, що дана методологія враховує ціннісний характер мистецтва, який через свою тривіальність часто недостатньо осмислюється теоретично. За словами Л. Фуксона (2000), наслідком цього факту в сучасних дослідженнях є «свого роду вакуум між аксіологією і викладанням літератури, між філософсько-естетичним трактуванням поняття цінності та вивченням ціннісної структури конкретного літературного твору» (с. 13). Отже, тема виховання та формування ціннісної системи у студентів засобами літератури взагалі досліджується давно та часто, але бракує практичної системи та практичного підходу до досягнення мети – виховувати духовну особистість з розвинутою та кріпкою системою загальнолюдських цінностей.

Література

1. Бахтин М. М. Собр. соч.: в 7 т. Т. 6: Проблемы поэтики Достоевского, 1963. Работы 1960-х – 1970-х гг. Москва : Рус. словари, Языки славянской культуры, 2002. 799 с.
2. Бахтин М. М. Собр. соч.: в 7 т. Т. 1: Философская эстетика 1920-х годов. Москва : Рус. словари, Языки славянской культуры, 2003. 955 с.
3. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. Вопросы психологии. 1975. № 2. С. 147–157.
4. Іган Дж. Базисная эмпатия как коммуникативный навык. Журнал практической психологии и психоанализа / пер. О. Исаковой, М. Глущенко, 2000. № 1.
5. Кафаров Т. Э. Любовь как общечеловеческая ценность и потребность. *Научная мысль Кавказа*. 2017. №1. С. 107.
6. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы. Москва : Книга, 1972. С. 134-136.
7. Пек С. Нехоженые тропы. Новая психология любви, традиционных ценностей и духовного роста. Москва : Авиценна, 1996. 301 с.
8. Попова Е. В. Ценностный подход в исследовании литературного творчества: дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2004. 326 с.
9. Фромм Е. Искусство Любить. Москва : Форс, 1956. 224 с.
10. Фуксон Л. Ю. Проблемы интерпретации и ценностная природа литературного произведения: дис. д-ра филол. наук. Кемерово, 2000. 282 с.
11. Ghosn I. K. Nurturing Emotional Intelligence through Literature URL: https://www.researchgate.net/publication/242540340_Nurturing_Emotional_Intelligence_through_Literature (дата звернення: 27.06.21).
12. Pinker S. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York : Viking Adult. 2011.
13. Tamir, D. I. et al. Reading fiction and reading minds: the role of simulation in the default network. Oxford. 2015. №1. С. 240.

References

1. Bakhtin, M. M. (2003). *Sobr. soch.: v 7 t. T. 1: Filosofskaya estetika 1920-kh godov [Collected works: in 7 volumes. Vol. 6: Problems of Dostoevsky's poetics, 1963. Works of the 1960s - 1970s.]*, 955 Moscow: Rus. slovani, Yazyki slavyanskoy kultury (rus).
2. Bakhtin, M. M. (2002). *Sobr. soch.: v 7 t. T 6: "Problemy poetiki Dostoevskogo", 1963. Raboty 1960-kh – 1970-kh gg. [Collected works: in 7 volumes. Vol. 1: Philosophical aesthetics of the 1920s]*, 799. Moscow: Rus. slovani, Yazyki slavyanskoy kulturyi (rus).
3. Gavrilova, T. P. (1975). Ponyatie empatii v zarubezhnoy psihologii [The concept of empathy in foreign psychology]. *Voprosy psihologii*, 2, 147–157 (rus).
4. Igan, Dzh. (2000). Bazisnaya empatiya kak kommunikativnyy navyk [Basic empathy as a communication skill]. *Zhurnal prakticheskoy psihologii i psihoanaliza, 1*. Translation by O. Isakova, & M. Gluschenko (rus).

5. Kafarov, T. E. (2017). *Lyubov kak obshchechelovecheskaya tsennost i potrebnost* [Love as a universal value and need]. *Nauchnaya mysl Kavkaza*, 1, 107 (rus).
6. Nikiforova, O. I. (1972). *Psihologiya vospriyatiya khudozhestvennoy literatury* [Psychology of perception of fiction], 134-136. Moscow: Kniga (rus).
7. Pek, S. (1996). *Nekhozhennye tropy. Novaya psihologiya lyubvi, traditsionnykh tsennostey i dukhovnogo rosta* [Untrodden Paths. New psychology of love, traditional values and spiritual growth], 301. Moscow: Avitsena (rus).
8. Popova, E. V. (2004). *Tsennostnyy podkhod v issledovanii literaturnogo tvorchestva* [The value approach in the study of literary creativity]. (Thesis of Doctor of Philological Sciences), 326 (rus).
9. From, E. (1956). *Iskusstvo Lyubit* [The Art of Love], 224. Moscow: Fors (ukr).
10. Fukson, L. Yu. (2000). *Problemy interpretatsii i tsennostnaya priroda literaturnogo proizvedeniya* [Interpretation problems and the value nature of a literary work]. (Thesis of Doctor of Philological Sciences), 282. Kemerovo (rus).
11. Ghosn, I. K. *Nurturing Emotional Intelligence through Literature* (2001). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/242540340_Nurturing_Emotional_Intelligence_through_Literature (date of appeal: 27.06.21) (eng).
12. Tamir, Diana, I., Bricker, Andrew B., Dodell-Feder, David, and Mitchell, Jason P. et al. (2015). *Reading fiction and reading minds: the role of simulation in the default network*, 1. Oxford (eng).
13. Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking Adult (eng).

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СОВРЕМЕННОЙ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦЕННОСТИ – ЛЮБВИ

Е. Андреева

В статье обоснована следующая идея: художественная литература обладает великой силой воспитательного потенциала. Литература помогает и является одним из главных факторов влияния на формирование и воспитание общечеловеческих ценностей и качеств человека в любом возрасте. Для нас особый интерес представляет проблема воспитания такой общечеловеческой ценности, как любовь, с помощью современной зарубежной литературы. В статье рассмотрена эта ценность как интерес и стремление к культивации в своем сознании таких добродетелей, как добро, духовность, созидание, принятие себя и другого человека. Литература – это отражение действительности, особенностей общества страны, мышления и привычек народов. Писатель, художник созерцает и отражает действительность среды через призму своего восприятия в произведении. Литературное произведение – это средство коммуникации автора, представителя общества, народа отдельной страны с читателем. Значительная роль в процессе формирования студенческой молодежи принадлежит средствам художественной литературы. Высокий воспитательный потенциал художественной литературы и современной зарубежной литературы обусловлен

спецификой ее содержания, усвоение которого развивается личностью и обогащает её внутренний мир знаниями духовных ценностей, переживаниями их смысловой значимости. Таким образом, мы, погружаясь в мир, который изображает художник, воспринимаем, ощущаем эмоции, мысли, настроения, тенденции и проблемы развития или деградации человека, представителя общества, нации, носителя менталитета.

Ключевые слова: любовь, общечеловеческая ценность, воспитание, эмпатия, моделирование, проектирование, литература.

EDUCATIONAL POTENTIAL OF MODERN FOREIGN LITERATURE IN FORMING THE UNIVERSAL VALUE – LOVE

O. Andreieva

The following idea is substantiated in the article: fiction is endowed with great power of educational potential. Literature is one of the main factors influencing the formation and nurturing of universal values and human qualities at any age. The problem of nurturing such universal value as love with the help of modern foreign literature is of particular interest to us. In the article, we will consider this value as interest and desire to cultivate in one's mind such virtues as goodness, spirituality, creation, acceptance of oneself and another person. Literature is a reflection of reality, features of the country's society, thinking and habits of people. The writer, the artist contemplates and reproduces the reality of the environment through the prism of his/her perception in the work. A literary work is a means of communication between the author, a representative of society, the people of a particular country with the reader. A significant role in the process of forming the student's personality belongs to the means of fiction. The high educational potential of fiction modern foreign literature is due to the specifics of its content, the assimilation of which is developed by the individual and enriches the inner world with knowledge of spiritual values, experiences of semantic significance. Thus, we, immersed in the world depicted by the artist, perceive, feel emotions, thoughts, moods, trends and problems of either development or degradation of man, a representative of society, nation, bearer of mentality.

Keywords: Love, universal value, nurturing, empathy, modelling, projecting, literature.

Андрєєва Олена – аспірант, кафедра педагогіки, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна).
E-mail: yeland655@gmail.com

Андреева Елена – аспирант, кафедра педагогики, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина).
E-mail: yeland655@gmail.com

Andreieva Olena – post graduate student, Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine).
E-mail: yeland655@gmail.com